

BAGAREGÅRDENS EGNAHEMSOMRÅDE GÖTEBORG

30 ÅRS-
PUBLIKATION
1915–1945

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

ANMÄLAN

NYA LÖDÖSE

LANDERIerna BAGAREGÅRDEN,

KRISTINEDAL, ÅNÄS.

KRISTINEDALSHÖJDEN.

INDIANER OCH DE FREDLÖSAS HYDDA.

EN KLENOD

GRUSBANKEN VID LANDERIGATAN

STADENS GULDGRUVA.

BAGAREGÅRDENS EGNAHEM.

BAGAREGÅRDENS EGNAHEMSFÖR.

GUSTAVSPLATSEN el. ÅNÄSFÄLTET

C. O. Cronander

ÅNÄSVÄGEN 26, TEL. 15 53 33

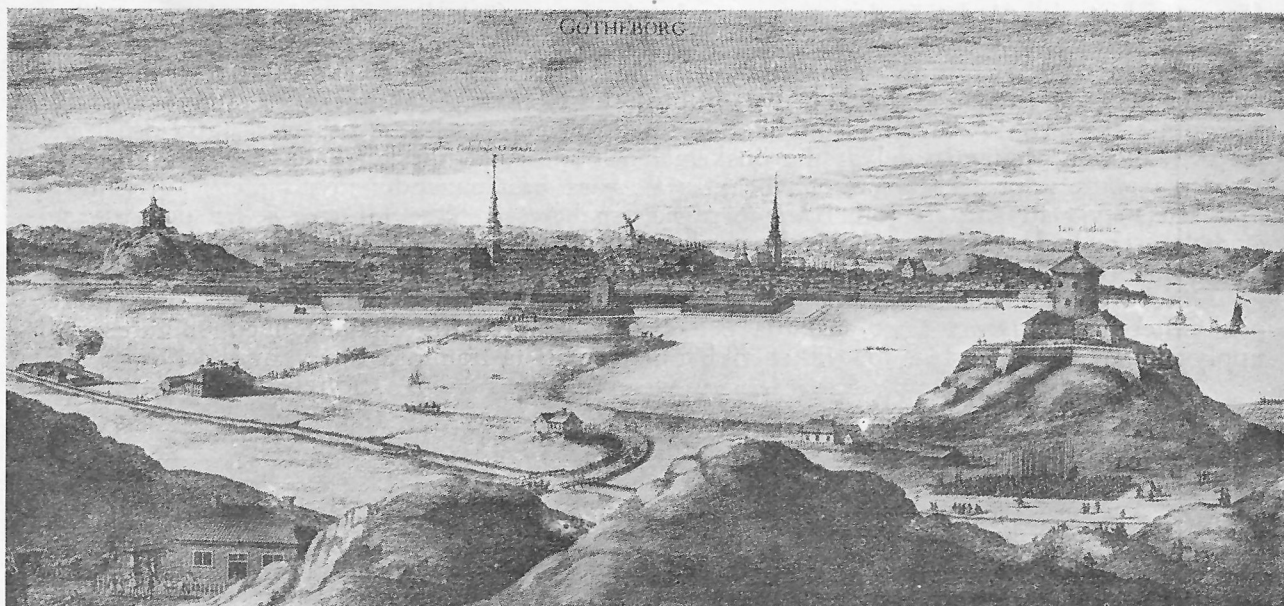
Alla beställningar utföras med största omsorg!

Glödlampor etc.

REKOMMENDERAS

Sjögrens

Göteborg från öster vid slutet av 1600-talet.

30 ÅRSPUBLIKATION FÖR BAGAREGÅRDENS EGNAHEMSOMRÅDE GÖTEBORG

DECEMBER 1945

Ansvarig utgivare J. H. Karlsson, Landerigatan 28, tel. 15 51 23

Anmälan.

Med utgivandet av denna 30-årspublikation har styrelsen för Bagaregårdens egnahemsförening velat på ett värdigt och ändamålsenligt sätt fira tillkomsten av Bagaregårdens egnahems-samhälle och därmed egnahemsidéens förverkligande i Göteborg.

Vår första tanke var att med en fest fira minnet av egnahemssamhällets tillkomst, men vi avstod därifrån, då vi ansågo att medlemmarna på grund av olika tjänstgöringsförhållanden och intressen ej kunde samlas till en dylik fest, eller vi där kunde delgiva dem vad vi önskade. Vi kom därför på den tanken att vid detta tillfälle utgiva en tillfällighetsskrift med en återblick på de gångna åren, men också med tanken riktad mot framtiden. Då medlemmarna i stort sett i mer eller mindre mån känna till utvecklingen och vad som skett under dessa 30 år ha vi inte velat nöja oss med en repetition av detta, utan vi vill även efter plats och förmåga bidra med en i korta drag hållen redogörelse för traktens historiska utveckling så långt tillbaka som detta låter sig göra. Det är vår förhoppning att dessa glimtar från en svunnen tid skall bidra till ett fördjupat intresse och ökad kärlek till det egna hemmet och vår stad.

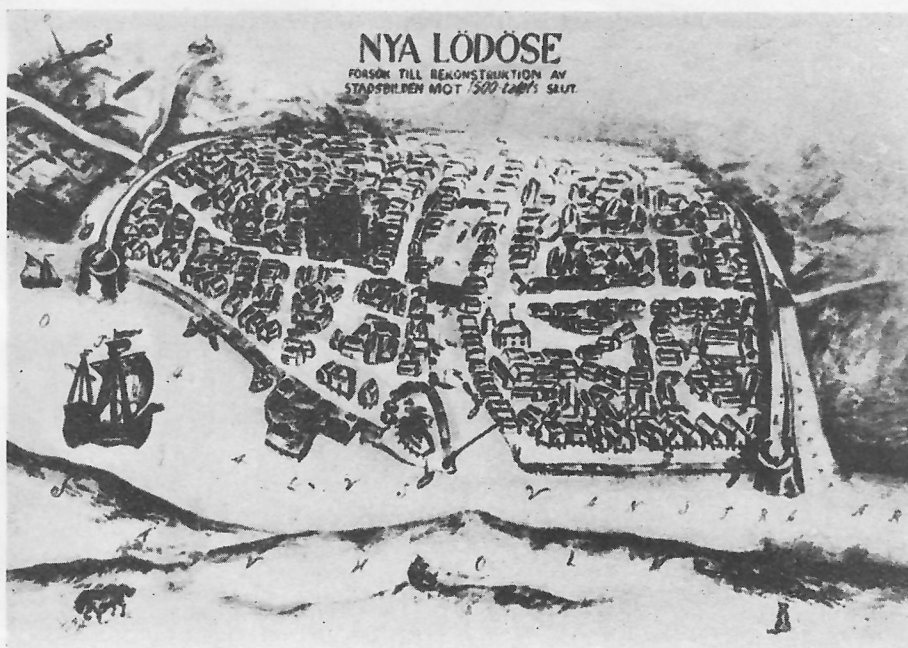
Egnahemssamhällets historia under de gångna 30 åren är också Bagaregårdens Egnahemsförenings historia, då det är denna sammanslutning, som fört allas vår talan och utan vilken säkerligen många frågor, som nu lösts, förblivit olösta.

Ännu efter 30 år stå dock många frågor olösta, och tiden, samhället och utvecklingen står ej stilla utan går framåt, varigenom nya problem uppkomma, som pocka på sin lösning. Vi anse det självklart att vi i denna publikation således även sysselsätter oss med nutid och framtid och sålunda upptar en del dylika önskemål och spörsmål till skärskådande, i förhoppning att dessa måtte uppmärksammas och beaktas av våra bestämmande myndigheter och dessa hjälpa oss i vår strävan att göra Bagaregårdens egnahemssamhälle till en vacker och trivsamt stadsdel, som både vi och samhället har heder och glädje av.

De historiska uppgifter, som medtagits i denna publikation äro till största delen hämtade ur Göteborgs Jubileumspublikationer, dessutom har Gatukontoret, Stadsingenjörskontoret och Göteborgs Museum samt enskilda personer välvilligt stått till tjänst med uppgifter och upplysningar av olika slag, för vilket vi härmed be att få framföra vårt varma tack.

Styrelse och redaktion.

Nya Lödöse.

Då vi byggt eller bo inom det landområde, som tillhörde Göteborgs föregångare, Nya Lödöse, kan det vara av intresse att här något beröra denna stad och dess historia. Visserligen utgjorde vårt egnahemsområde endast denna stads utmarker, men staden låg dock i omedelbar närhet och dessutom var det dessa utmarker, som den nya staden Göteborg fick övertaga och vilka, tillika med Nya Lödöses stadsområde, kom att utgöra de landerier, där Bagaregårdens egnahemsområde nu är beläget.

Götaälvsmynningen har allt från vikingatiden intill våra dagar utgjort en viktig infartsled för sjöfarten västerut. Särskilt viktig var denna led givetvis när Halland och Bohuslän lydde under Danmark och således endast ett hörn av det svenska Västergötland trängde ut mot västerhavet. Samtidigt som det var en viktig ut- och infartsled för den svenska handeln och sjöfarten, var det en ömtålig utpost åt väster, som vid de ofta förekommande krigen utgjorde ett för fienden eftersträvat mål och byte. Härpå utgör historien om Nya Lödöse, Älvsborg och det första Göteborg vid Färjenäs nog så talande bevis.

Grundläggningsbrevet på staden Nya Lödöse är daterat den 17 aug. 1473, varför detta årtal får anses angiva stadens födelseår. Den 24 febr. 1624 påbjöd Gustaf II Adolf att borgarna i Nya Lödöse skulle flytta till den nyanlagda staden Göteborg. I 250 år kan man sålunda säga att Nya Lödöses officiella historia varade. Staden blev under krig nedbränd ej mindre än tre gånger och invånarna fingo även vara med om nedbrännandet av Älvsborgs stad år 1563 och staden Göteborg vid Färjenäs år 1612, dit borgarna i Nya Lödöse fingo befallning att flytta, men sedan återflyttade till sin gamla boplatz vid Sävåen.

Samarbete lönar

bliv medlem i samarbetet

 konsum

Hushållens förening för
högre levnadsstandard

C A. Sundhs

Kött-, Fläsk- & Charkuteriaffär

<i>Kungälvsgatan 3</i>	<i>tel. 15 23 46</i>
<i>Olskroksgatan 24</i>	<i>„ 15 16 52</i>
<i>Björcksgatan 39</i>	<i>„ 15 50 80</i>
<i>Småstugevägen 12</i>	<i>„ 26 06 30</i>

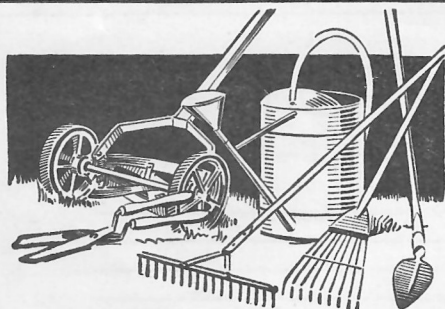
ÅSBERGS, ÅNÄSVÄGEN 19

Alltid Prima Varor Till Billigaste Priser.

HENRIKSSONS BAGERI & KONDITORI

HUVUDAFFÄR:	ÅNÄSVÄGEN 13	TEL. 15 08 56
FILIALER:	ARTILLERIGATAN 8	„ 15 18 18
	SOLROSGATAN 5	„ 15 32 89
	VÅRVINDSGATAN 10	„ 22 23 72

Gynna våra annonsörer!

Weibulls

GÖTEBORG
Ö. LARMG. 20. Tel. Växel 17 09 10
(Kungssportsplatsen)
2:dra LÄNGG. 47. Tel. 14 20 58
(Vid Masthuggstorget)

Allt för trädgården köper
Ni fördelaktigast hos oss
såsom:

Köksväxt- & blomsterfröer, gräsmattfrö. Blomsterlökarna för höstplantering. Besprutningsmedel och prima trädgårdsredskap i stor sortering.

Hugo Magnusson

Speceriaffär

Uddevallaplatsen 2

Telefon 15 16 64

REKOMMENDERAS

FÖRSÄKRINGSANSTALTERNÄ

FOLKET — SAMARBETE

LIV-, LIVRÄNTE-
och
PENSIONS FÖRSÄKRING

BRAND-, OLYCKSFALLS-, AUTO-, INBROTTS-,
GLAS-, ANSVARIGHETS-, VATTENSKADE-,
GARANTI-, REGN-, HEMFÖRSÄKRINGAR och
VILLAÄGAREFÖRSÄKRING

Kontor: FÖRSÄKRINGSCENTRALEN

Västra Hamngatan 23, Göteborg
(Ingång S. Larmgatan 6)

Telefon växel 17 09 95

TORRA TRÄVAROR

MURTEGEL, SNICKERIER

TRÄFIBERPLATTOR, KRYSSFANÉR

till lägsta priser

JOSEPH PERSSONS TRÄVARU AKTIEBOLAG

Kontor & upplag: Nils Eriksonsgatan 4

Telefon linjeväljare 15 35 01, 15 35 02, 15 35 03, 15 35 04.

John Johnsons Bokbinderi

Kyrkogatan 58 - Göteborg

Telefon 13 41 65

- - *Rekommenderas* - -

Sven H. Johanssons

Speceriaffär

Uddevallagatan 27

Tel. 15 32 83

Rekommenderas

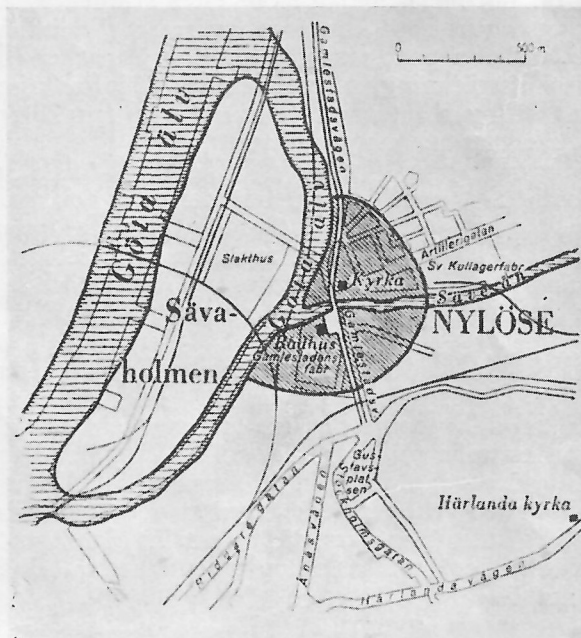
Nya Lödöse var under sin blomstringstid en av Sveriges största och ur kommunikations-synpunkt sett viktigaste städer, då den samtidigt som den var landets enda västkusthamn även var slutpunkt för viktiga handelsvägar från landet i övrigt.

Staden var sålunda på grund av sitt läge en livlig sjöfarts- och handelsstad, dit handeln från hela västra Sverige, Dalsland och Värmland, sökte sig. Larmsmesse marknad hölls här således under hela 1500-talet för hela västra Sverige. Hansestaterna drev här en livlig handel och sjöfart och såväl stadens borgare som kronan byggde här fartyg och drev sjöfart och handel på de flesta länder i Europa.

Rekonstruktion

över

Nya Lödöse

Stadens hamn var dock icke som nu kan synas, den smala Säreån i våra dagar, utan större och vattenrikare. Stora vidder som nu odlas eller äro bebyggda voro då under vatten, och stadens storhamn upptog även Göta Älvs rikare vattenflöde. Storhamnens sträckning följde i stort sett nuvarande Bergslagsbanan från Säreån, förbi Slakthuset, en sträcka på närmare 300 meter med en större brygga, vilket var 40 meter bred och som stack ut i hamnen c:a 30 meter.

Staden var byggd å båda sidor om Säreån. Stora torget med rådhuset var beläget å södra sidan om ån, kyrkan å den norra sidan, medan tvenne broar förmedlade samfärdseln mellan de båda stadsdelarna. En tavla å Konstmuséet visar hur den västra av dessa broar år 1543 rasar, vid vilket tillfälle ej mindre än 67 personer omkommo.

År 1915 anslag stadsfullmäktige i Göteborg de första medlen till utgrävning av Nya Lödöse. Dessa grävningar överträffade alla förväntningar, varför programmet för dem utökades och grävningarna fortsattes de följande åren samt avslutades ej förrän i november år 1918. Man hade då i stort sett kunnat fastställa stadens och hamnens utsträckning, ett flertal gator och byggnadsgrunder, samt funnit lämningar efter stadens östra bro och kunnat delvis fastställa stadens vallar och vallgrav. Under dessa utgrävningar fann man gator, gårdsplaner och husgrunder i tre olika skikt ovan varandra, från de tre gånger staden varit nerbränd. Under utgrävningarna och muddring i Säreån påträffades en massa lösa fynd, däribland mynt, alltifrån Albert av Mecklenburgs tid fram till Gustaf II Adolf och dessutom en hel del olika utländska mynt från samma tid. På ett ställe fann man en myntsamling på ej mindre än 169 silvermynt, enbart detta sålunda ett mycket värdefull fynd. Förutom mynt av olika åldrar och valörer tillvaratogs bruksartiklar av olika slag, såsom husgeråd, klädespersedlar, verktyg, vapen, kakel, glas, prydnader m. m. Fynden överlämnades till Göteborgs Museum och utställdes å Jubileumsutställningen här i Göteborg år 1923, där de utgjorde en intressant och uppskattad samling.

De flesta fynden från Nya Lödöse finnas numera utställda å Göteborgs Kulturhistoriska Museum, sal 81, där de i stort sett upptaga tre av rummets väggar, jämte en fristående monter.

Nya Lödöse kyrka till vilken man fann grunden vid dessa utgrävningar är markerad med stenplattor i gräsmattan i sydvästra hörnet av Gamlestadstorg, där även en minnessten visar platsens betydelse.

Landerierna

Bagaregården, Kristinedal, Änäs.

Som Bagaregårdens egnahemsområde är beläget å mark, vilken ingick i Göteborgs stads landerier, bör det vara av intresse för där boende, att något lära känna dessa landeriers uppkomst och historia. Vilka som då närmast berör oss är givetvis landerierna Bagaregården och Kristinedal, på vilkas marker egnahemsområdet är beläget. Någon mera ingående historik kan det härvid ej bli tal om, men jag skall efter studier av tillgänglig litteratur och kartor m. m. här söka meddela, vad som kan vara av mera allmänt intresse för läsekretsen.

Göteborgs landerier voro staden tillhöriga utmarker eller betesmarker, vilka från början, åtminstone i viss utsträckning, utarrenderades åt införskrivna holländska bönder, vilka skulle lära svenskarna en mera intensivt bedriven boskapsskötsel och mejerihantering, samt förse stadens invånare med lantmannaprodukter.

Dessa landerier kommo emellertid under 1600-talets lopp till större delen att besittas av stadens förnämligare borgare, magistratspersoner och andra, vilka innehade dem som en extra löneförmån, och erlade ofta en mycket låg arrendesumma för dessa landerier, vilka innehades på "evärdelig tid", d. v. s. så länge arvingar funnos.

Från att huvudsakligen ha använts som betesmarker, blev landerierna allt mer uppodlade och bebyggda och antogo karaktären av lantgårdar eller sommarboställen åt mera förmögna borgare.

Göteborg fick vid stadens grundläggning överta dessa landerier, som här beröras, av sin föregångare Nya Lödöse. Med sitt läge på båda sidor om Säveån, kom Nya Lödöse att ligga med sin norra del å Kvibergs marker och med sin södra del å Härlanda Kyrkbys ägor. Härlanda kyrkby omfattade tydligen Härlanda, Vidkär, Bagaregården, Kristinedal m. fl. markområden och utgjorde ej mindre än 10 hemman. Vid Nya Lödöses grundläggning åren 1473/74, donerades Härlanda kyrkby till den nya staden, och när Göteborg anlades fick denna stad övertaga sin föregångares markområden, varför det markområde varpå Bagaregårdens egnahemssamhälle är beläget, under århundradenas lopp tillhört två olika städer samt varit med om många olika öden.

Bagaregården

BAGAREGÅRDEN.

Landeriet Bagaregården kallades under 1600-talet och långt in på följande århundrade för Härlanda, medan det landeri, som sedan fick detta namn, benämndes Härlanda äng, detta senare var då ej bebyggt. Bagaregården, eller Härlanda, som det då kallades, bebyggdes antagligen ej förrän handlanden Paul Jürgensson år 1679 övertog landeriet för en årlig arrendavgift av 37 daler och 2 öre silvermynt. När han år 1685 fick förnyelse på arrendet, beviljades nämligen detta "i anseende till det myckna arbete, möda och ansefliga kostnader, som han nedlagt på gårdens uppbyggande och jordens rödjande och kultivering med väl planterade trädgårdar med fruktträd och fiskdammar". Landeriet var då en stor egendom och innefattade även nuvarande Östra Begravningsplatsen samt stora områden, vilka 100 år senare kom att läggas till landeriet Kristinedal.

Efter att flera gånger ha bytt ägare, inköptes landeriet år 1758 av handlanden Johan Minten. På Bagaregården startade han värdshusrörelse med uteservering i den vackra parken. Detta utvärdshus blev mycket populärt och uppskattades livligt av göteborgarna, som ofta vallfär-

dade hit ut till fots eller till häst. Många stora fester gingo här av stapeln under munterhet och glam. Musikens toner ljödo i den vackra parken och dansen tråddes livligt vid festliga tillfällen. På sommaren 1773 gav själva staden Göteborg en finare middag härute, där justitiekanslern Joacim Lilliestråle var hedersgästen med anledning av hans besök i Göteborg vid detta tillfälle. Minten avled 1786 i en ålder av 64 år, efterlämnande maka och ej mindre än 16 barn. Trots det stora barnantalet hade han samlat en rätt stor förmögenhet. Änkan levde till år 1826 och var vid sin död 100 år. Hon var stammoder för 16 barn, 33 barnbarn och 67 barnbarns barn.

Efter Mintens död övertog sonen Johan värdshusrörelsen. Tillsammans med Niklas Björnberg grundade han dessutom ett av de mest betydande handelshusen i dåtida Göteborg.

Mintens änka innehade själva landeriet till 1799, då handlanden Anders Fröding övertog det. Fröding var bondson från Västergötland, och hade avlagt studentexamen i Uppsala och där fortsatt studierna med tanke på att bli präst. Han slog emellertid dessa planer ur hågen och begav sig till Göteborg, där han till en början blev informator hos Minten på Bagaregården. År 1795 gifte han sig med Mintens dotter Elisabeth. Efter anställningen i det Mintenska huset tog han anställning i den Björnbergska firman för att sedan övergå till det stora Holtermanska företaget, där han snart blev den bestämmande. Fröding dog år 1809, varpå änkan övertog den stora firman, som hon drev med stor framgång. År 1811 sålde hon Bagaregården till major Carl af Petersens. Denne gick emellertid i konkurs, varpå brodern, löjtnant H. af Petersens år 1831 inlöste landeriet av konkursmassan. Byggnaderna bestodo då av en 2-vånings manbyggnad, dessutom en magasinsbyggnad, uppförd av gråsten, och ladugård av korsvirke, inrymmande 24 nötkreatur och 8 hästar. Förutom dessa byggnader fanns en korsvirkesbyggnad, inrymmande slöjdbod, redskapsbod och vagnsbod, likaså loge och lador var byggt av korsvirke. Dessutom fanns 3 mindre boningshus för tjänste- och arbetsfolk om respektive ett, tre och sju rum och kök. Troligen var väl den stuga, som intill år 1930 låg i Bagaregårdsparkens utkant åt Uddevallagatan, en av dessa. Den innehöll 3 rum och kök med en genomgående förstuga. Storleken på huset var 11×7,5 mtr.

År 1834 inköpte friherre G. Bennet Bagaregården. Senare innehavare voro Johannes Schuck samt J. R. och D. O. Franke, vilka senare år 1874 sålde landeriet till Morten Wærn för 75,000 riksdaler. Han var en kunskapsrik och bildningsälskande man och en gästfri värd med vittomfattande ideella intressen. Konst och litteratur voro rikligt representerade på Bagaregården. En dotter till honom var författarinnan och föreläserskan Cecilia Wærn, född år 1853. Wærn erbjöd staden köpa Bagaregården för 100,000 kronor, men detta anbud avslogs av stadsfullmäktige den 26 nov. 1891. Sedan Wærn avlidit övertog änkan landeriet, varefter staden genom köpebrev av den 30 juni 1899 förvärvade Bagaregården mot samma lösensumma.

Namnet Bagaregården eller, som det först hette, Bakaregården, har med all sannolikhet fått sitt namn efter en bagare, Jochim Schönfelt, som år 1650 fått landeriet upplåtet åt sig.

Som en kuriositet kan omtalas, att vid breddningen av Härlandavägen år 1925, fann man den sällsynta metallen molybden. Vid sprängning i den bergknalle i Bagaregårdsparken, som nu prydes av stenpartiväxter, kom denna metall i dagen. Som detta var i radions barndom, då alla människor hade kristallapparater, blev här ett verkligt Klondyke, då det befanns att molybden gick att använda som kristaller i radioapparaterna.

Av den nu kvarstående manbyggnaden på Bagaregården är sannolikt själva stommen uppförd under 1700-talet, men huset för övrigt är så ombyggt till det yttre som det inre, att endast obetydliga detaljer i övrigt finnas kvar av den ursprungliga byggnaden.

Några ytterligare byggnader tillhörande det forna landeriet finnas nu ej längre kvar, utan ha efter hand rivits efter som den nya bostadsbebyggelsen gått fram.

Manbyggnaden inrymmer nu Redbergslids Folkbibliotek, som här har präktiga lokaler, förlagda i båda våningarna, dessutom finnas ungdomsgård och möteslokaler.

Den omgivande parken är restaurerad och väl underhållen, under det trädgården i övrigt, vilken gick ända fram till Landerigatan, uppslukats av bostadskvarter och gator.

KRISTINEDAL.

Landeriet Kristinedal var i mitten på 1700-talet uppdelat i två hälfter, östra och västra, varav den västra innehades av en inflyttad holländare, Gierdt Danielsson, vilken enligt upplåtelsebrev av år 1768, skulle ha anlagt och bebyggt detta landeri.

Efter många olika innehavare blev den kände donatorn, direktören för Ostindiska Kompaniet, Niklas Sahlgren, år 1736 innehavare av den västra delen av landeriet. Han lät här uppföra flera byggnader och anlägga dyrbara trädgårdar med fiskdammar samt företog stora kostbara uppodlingar på egendomen.

Sahlgren var född i Göteborg den 18 mars 1701. Han var en mycket berest och vetenskapligt bildad man, framsynt och praktiskt anlagd. Han reste först till Holland, endast 16-årig, där han vistades och innehade anställning i 6 år. Här träffade han landsmannen Jonas Alströmer, som blev hans vän och hjälpare. Efter kortare besök i Sverige, besökte han Tyskland, England och Frankrike, där han tillvaratog allt som kunde vara till gagn för hemlandet. Tillsammans med Alströmer genomreste han även Sverige, ivrigt forskande efter möjligheter till förbättringar och utvecklingsmöjligheter inom olika områden. Vid moderns död år 1729 slog han sig på allvar ned i Göteborg och blev då handlande. Han var den drivande kraften vid bildandet av Ostindiska Kompaniet och var dess direktör under åren 1733—1768, vilket senare år kompaniet upplöstes. Han blev under denna tid en rik man och köpte förutom Kristinedal en mängd egendomar i Halland. Han blev 1772 kommendör av Vasaorden samt ledamot av Kungl. Vetenskapsakademien m. m.

Sahlgren var två gånger gift, först 1745 med Anna Margareta Wittmarck, som avled efter blott ett års äktenskap. År 1747 gifte han om sig med Katarina Kristina Grubb, som dog 1772. Han hade en dotter i varje gifte och dessa blevo gifta med söner till hans bäste vän Jonas Alströmer.

Kristinedal

Niklas Sahlgren gjorde under sin livstid flera stora donationer och i testamente donerade han även stora summor, som gör att hans namn bevarats till eftervärlden. Bland donationerna märkas sådana till Vetenskapsakademien, Östads barnhus, Göteborgs k. Vetenskaps och Vitterhetssamhälle, Patriotiska Sällskapet, Göteborgs arbets- och fattighus, Frimurarebarnhuset m.m. I testamente av den 8 dec. 1772, donerade han en del strögods i Halland om nära 150 hemman eller värdet av dessa, samt därjämte en årlig inkomst av 4,000 daler s:mt att användas till någon nyttig inrättning här i staden, antingen till änke-, arbets- eller sjukhus, ettdera eller alla tre. Sahlgren avled den 10 mars 1776, varvid hans levnadsgärning blev prisad i vers och prosa på både svenska och latin. Mågen Clas Alströmer utlyste sedan en pristävlan om donationsmedlens bästa användning, varvid politieborgmästaren Dan Petterssons förslag om inrättande av ett sjukhus belönades med första pris. Resultatet av denna pristävlan blev det första Sahlgrenska sjukhuset, beläget vid Sillgatan, nuvarande Postgatan. Sjukhuset inrymde 24 sängar, varav 14 för betalande och 10 frisängar. Gårdarna i Halland innehades dock aldrig av sjukhuset, utan Clas Alströmer inlöste dem för 50,000 daler s:mt samt mot erläggande av den i donationsbrevet stipulerade årliga summan av 4,000 daler s:mt. Firman Sahlgren & Alströmer måste till följd av deras amerikanske agents konkurs till sina borgenärer avstå de halländska gods varuti sjukhusets årliga inkomster voro inteknade. Först efter flera års processer erhöll sjukhuset det av stiftaren tillförsäkrade årliga underhållet och sjukhusets ekonomiska bestånd blev på så sätt tryggt.

Efter Sahlgrens död övergick landeriet Kristinedal till hans måg kanslirådet Clas Alströmer. Denne inköpte under hand alla smålotterna i landeriet, varför hela landeriet samlades på en hand. Även inköpte Alströmer en del av Bagaregården och utvidgade på så sätt avsevärt landeriets markområden och uppförde å det nya området flera byggnader och storslagna trädgårdar. Enligt upplåtelsebrevet av år 1781 "var hans avsikt att å utmarken Koberget och Kolandet kallad, anlägga en efter nyare smaken anlagd engelsk trädgård". Denna trädgård med byggnader kom också till stånd, ty 1789 omtalas en vacker trädgårdsanläggning med åbyggnad, bestående av vånings- och ladugårdshus, orangeri med flera inrättningar samt den av sten uppförda nya ladugården, jämte 6 stycken på ägorna anlagda torp.

Enligt "Göteborgs Landerier" inköpte Alströmer Bagaregården år 1780. Detta är dock missvisande, då på annat ställe i boken uppges, att källaremästare Minten ägde Bagaregården till sin död 1786, varefter hans änka behöll besittningsrätten till år 1799. Lösningen på denna motsägelse är att Alströmer blott köpte en del av detta landeri, omfattande norra och östra delarna av detsamma och där han lät uppföra byggnader och anlägga dyrbara trädgårdar. Landeriet kom genom detta köp att sträcka sig ända fram till nuvarande Svangatan samt omfattade även nuvarande Kristinedalshöjden. Här är också lösningen att finna angående det gamla mystiska Fåfänga med dess legendartade historier. Enligt en sådan legend skulle Fåfänga ha varit kloster eller kyrka, enligt en annan krog eller utvårdshus, och enligt en tredje version skulle byggnaden ha uppförts av en rik göteborgare till sommarresidens.

Amanuens Otto Thulin på Göteborgs Kulturhistoriska Museum har sedan den gamla byggnaden rivits löst denna gåta. Fåfängan var just det våningshus, som uppfördes av Clas Alströmer i mitten av 1780-talet.

I bildverket "Göteborg under 300 år" syns å sidan 5 en bild över Göteborg från öster. Längst till vänster synes Kristinedalshöjden med en 3-vånings byggnad med tredje våningens fönster något mindre, varför denna tredje våning antagligen utgjort vindsvåning. Betrakta vi bilden närmare, finna vi husets mittparti vara utbuktat och på östra gaveln en flygelbyggnad. I texten under bilden står att denna byggnad är Bagaregården, men om man från kullen bortom kullagerfabriken, varifrån bilden är tagen, tar en överblick över området, finner man genast att detta måste vara fel, då Bagaregården ej kan synas härifrån och byggnaden för övrigt alls inte liknar denna landeribyggnad. Denna omtalade bild är gjord efter en akvarell utförd 1801 och som finns utställd å Kulturhistoriska museet i rum 133 med 119 till nummer samt är här återgiven. I sal 135 finns vidare en förstoring av nämnda byggnad med ordningsnummer 9. För dem, som minnas det gamla skröpliga Fåfängan med dess vanprydande påbyggnad av trä, känns troligen den utbuktade fasaden igen, men däremot ej flygelbyggnaden, som synes på bilden. Nej, den syntes ej, men den fanns där ändå. När den gamla byggnaden revs, fann man grunden till just en sådan utbyggd flygel, som bilden visar. Som läget av Fåfängan precis stämmer mot vad som i bildverket uppges vara Bagaregården, står det här klart att utgivarna av bildverket här gjort ett misstag.

Då Alströmer inköpte detta område för bebyggande och det även är klarlagt att byggnader och trädgård kom till stånd, behöver det nog ej råda något tvivel om att detta hus byggts av Clas Alströmer, men sedan härjats av eldsvåda så att endast bottenvåningen blivit kvar. Att huset fick heta Fåfänga är nog ej så märkligt, för nog får man säga att det var fåfänga av Alströmer att här bygga en så storslagen byggnad, som det tydligen en gång varit, när han samtidigt ägde det närbelägna vackra Kristinedal. Legenderna om den rike göteborgaren och hans sommarresidens kan man ju således påstå stämma överens med verkliga händelseförloppet. En muntlig sägen från Alströmers tid omtalar att Gustav III vid ett besök hos Alströmer, då denne senare frågade kungen vad han skulle kalla stället svarade: "Kalla det Alströmers Fåfänga."

Bild av Fåfängan

före rivningen.

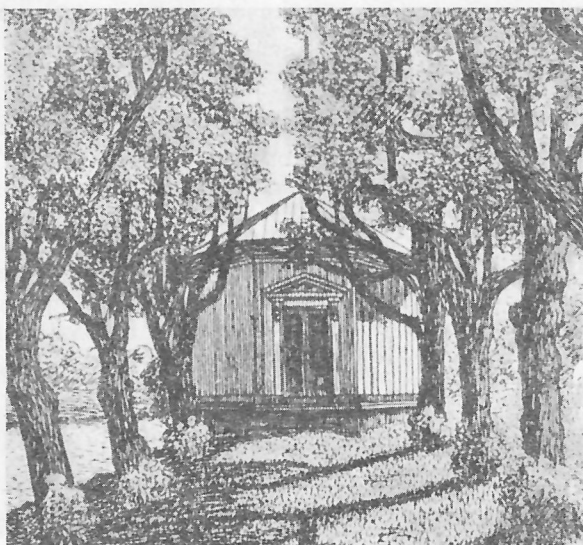
Det förstörade Kristinedal stannade emellertid ej länge i kanslirådet Clas Alströmers ägo och även senare skiftade landeriet ofta ägare. År 1850 finna vi att Kristinedal inköpts av stadsmäklare J. P. Ström, och efter hans död övertog änkan landeriet, vilket hon år 1872 för-sålde till stadsmäklare August Leffler. Staden inlöste landeriet år 1898 för 200,000 kr.

Det nuvarande Kristinedals manbyggnad vid Gamlestadsbro är antagligen byggt på 1740-talet av direktör Niklas Sahlgren. Landeriet har med all sannolikhet uppkallats efter Sahlgrens hustru i andra äktenskapet, Katarina Kristina, född Grubb, och har således uppkallats efter hennes andra dopnamn. Fram till år 1933 flankerades huvudbyggnaden framtill av tvenne flygelbyggnader av trä, vilka nämnda år måste rivas för breddning av gatan och för uppförandet av den nya Gamlestadsbron. I slutet av den allé, som går utmed Säveån vid Kristinedals manbyggnad, ligger ett lusthus, som antagligen är byggt vid samma tid som huvudbyggnaden eller något senare.

I Göteborgs Jubileumsskrift, "Göteborgs Landerier", anslås huvudbyggnadens ålder till omkring 1800-talet och flyglarna från senare tid, under det lusthuset anses uppfört av C. Alströmer.

Lusthus å

Kristinedal

Många detaljer peka dock här på den Sahlgrenska tiden och därefter gjorda restaureringsarbeten. Såväl i själva byggnaden, som å stadens museer finnas inredningsdetaljer bevarade, vilka äro av stort intresse. Sålunda är taket i 2:dra våningens trapphall å Kulturhistoriska museet tillvarataget från en av de flygelbyggnader, som revs 1933. Vid nedtagningen av ett uppspänt papptak i ett av rummen blottades detta tak. Det uppmärksammades av framlidna doktorinnan Forsblad, som rapporterade fyndet till museet, där det nu utgör en verklig prydnad. Det är målat på träpanel i gråaktiga färgnyanser i typisk rokokostil. Taket är antagligen från Sahlgrens tid, men kan även vara av äldre datum. I själva huvudbyggnaden finns ännu kvar gammaldags, skulpterade dörrar och dörrfoder, samt höga paneler med fyllningar. Dessutom finnas tvenne öppna spisar och en kakelugn av gammalt datum, samt även en takrosett vars motsvarighet blev tillvaratagen av Röhsska Konstslöjdmuseet vid en renovering av huset. Å nämnda museum finns dessutom en tapet från Kristinedal. Tapeten uppstår ett landskap vars förgrund visar ett större träd med en brunn under dess nedhängande grenar. Ur bunnen hämta kvinnor, klädda i orientaliska dräkter, vatten.

Kristinedal är ett minnesrikt ställe, vilket särskilt under Sahlgrens tid och därmed jämsides Ostindiska Kompaniets dagar ofta besöktes av många berömda personligheter. Bland vetenskapsmän får väl Carl von Linné anses vara den förnämste, som tog Sahlgrens gästfrihet i anspråk. Blomsterkonungen Linné fann här kaprifolium växa vilt bland klipporna, vilket han fann märkligt, efter att förut endast ha sett dylik vid Ramlösa. Kaprifolium växte rätt så rikligt på västsidan av Kristinedalshöjden till in på 1930-talet, i och ovanför det trädbestånd, som nu snart helt skövplats genom grustagning. Här finns också en kraftigt utvuxen hagtornshäck, som antagligen tillhört Alströmers östra trädgård.

Den kände kaptenen vid Göteborgsflottan, sedermera amiralen Tersmeden, gästade mycket Sahlgrens på Kristinedal och genom hans livfulla memoarer kan man få en god inblick om livet i det förnåma patricierhemmet.

Den förnämste gästen, som besökt Kristinedal, var väl dock konung Gustav III jämte kronprins Gustaf Adolf, som vid sitt Göteborgsbesök i juli 1786 intog frukost där. Ägare och värd var kommandanten på Älvsborgs fästning, överste Benjamin Malmsköld, sedermera kommandant i Göteborg.

Det är glädjande att detta gamla ärevärdiga ställe pietetsfullt bevarats och Svenska Kullagerfabriken, som numera är ägare till huset, hoppas vi skall väl bevara detta vackra minnesrika hus.

ANÄS LANDERI OCH SOCKERBRUK.

Namnen Änäsvägen och Änässkolan brukas ofta, utan att vi reflektera över dessa namns ursprung. Änäs var ett landeri med byggnaderna liggande där nu Gamlestadens fabriker finns. Enligt 1696 års karta följde ägorna nuvarande Änäsvägen fram till gamla bron vid Säveån och utmed åns utflöde och var sålunda granne till Kristinedal. Redan vid denna tid synes landeriet ha varit bebyggt samt innehades under nästan hela 1600-talet av olika konsortier.

År 1712 erhöll rådman Nils Perssons änka Sara Hervegh, härstammande från England, besittningsrätten till landeriet. Hon var stammoder till den kända släkten Sahlgren.

Sonen, kommerserådet Jakob Sahlgren, erhöll år 1729 Fredrik I:s privilegier att anlägga ett sockerraffinaderi och samma år beviljade staden tillstånd att uppföra detta å landeriet Änäs mark. Raffinaderiet blev färdigt 1733 och var 5 våningar högt. År 1746 funnos där 4 pannor och bruket sysselsatte en mästare, tio gesäller och sex "drängar".

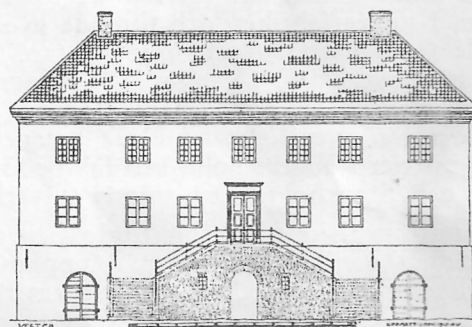
Överbyggnaden, som var av trä, spolierades vid en eldsvåda år 1757. Vid denna tid var Jakob Sahlgrens änka, Birgitta Sahlgren ägare till sockerbruket. Hon var en driftig kvinna och lät på nytt bygga upp bruksbyggnaden efter branden. Det sades om henne, att hon var så rik, att hon kunde med silvermynt täcka den $\frac{1}{4}$ mil långa landsvägen till Göteborg.

Allt tyder på att det är nedersta våningarna av Sahlgrens sockerbruk, som ännu användes av Gamlestadens fabriker och går under benämningen "gamla spinneriet". Huset är av gråsten med mer än metertjocka väggar.

Manbyggnaden från Sahlgrens tid finns även kvar och första våningen användes numera till avlönings- och personalkontor, under det andra våningen är tagen i anspråk till markententeri och matsalar för fabriken tjänstemän. Den höga källarvåningen användes under Sahlgrens tid till lagerlokaler för socker, under det han själv använde övervåningarna som bostad. Rummen äro nu pietetsfullt restaurerade. Vad som finns kvar av den ursprungliga inredningen, tillsammans med vad som tillvaratagits av Röhsska Konstslöjdmuseet, ger en god uppfattning om västsvensk inredningskonst och smak från 1700-talets förra hälft.

Änäs manbyggnad

*Numera avlönings- och personalkontor
samt markententeri.*

Sockerbruket stannade i Sahlgrenska släktens ägo till år 1820, då kommerserådet Niklas Björnberg övertog det. Han var även direktör i Ostindiska Kompaniet och bedrev både handel, sjöfart och brännerirörelse i stor skala och ansågs på sin tid som en av Göteborgs rikaste män. År 1832 övertogs sockerbruket av Dimberg & Co., som 1835 måste nedlägga socker-tillverkningen, som då blivit mindre lönande.

År 1843 uppdelades landeriet i tvenne delar, varav trädgården med den forna sockerfabriken jämte manbyggnaden utgjorde en del, och ladugården jämte den övriga landerijorden utgjorde andra delen. Den första av dessa egendomar avyttrades till firman A. Barclay & Co.

I början av 1850-talet inköptes detta område av Rosenlunds Spinneri i Göteborg, som lät bygga om sockerbruket till spinneri, och började där den rörelse, som utvecklats till det stora väl kända textilföretaget Gamlestadens Fabrikers A.-Bol., som numera sysselsätter en personal på inalles 1,250 personer.

Landeriet i övrigt inlöstes av staden år 1874 och endast namnen Änäsvägen och Änässkolan samt de minnen, som här beskrivits, minna om landeriet Änäs förutvarande existens.

Namnet Gamlestaden har gamla anor. Redan efter det danskarna första gången brände staden Nya Lödöse, och dess befolkning år 1547 av Gustav Vasa fingo befallning om att bosätta sig under skydd av Älvsborgs Fästning, där nu Carnegieska Bruket ligger, benämndes den avbrända staden för "gamla staden". Efter detta uppstod ju staden ännu ett par gånger, varför namnet Gamlestaden ej blev någon slutgiltig benämning på detta gamla stadsområde, förrän nuvarande Göteborg anlagts. Således kan man säga att namnet Gamlestaden fastställdes år 1624, då Gustav II Adolf påbjöd Nya Lödöseborna att flytta till det nya Göteborg.

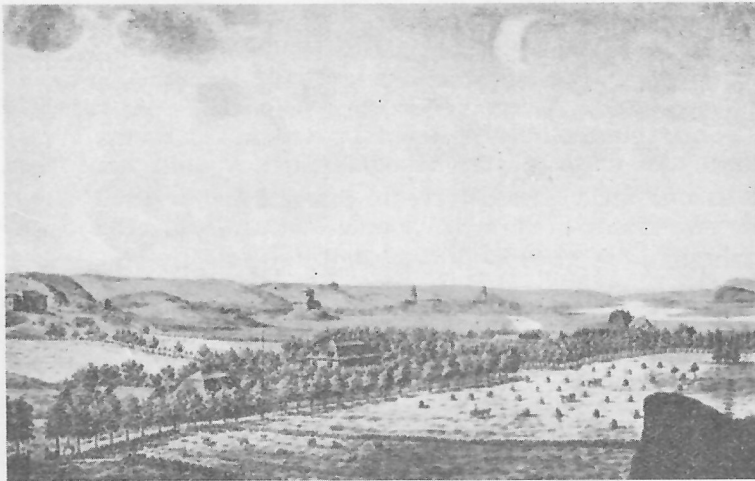

Bild över Göteborg 1801.

Byggnaden i mitten Mariedal, nu SKFs fabriker. Den mörka byggnaden längst till vänster är Fåfången.

Detta område har varit ett de djärva storslagna planernas och de geniala idéernas hemvist. Här har stora idéer sett dagens ljus till gagn för mänsklighet och utveckling. Här utvecklade Niklas Sahlgren sina planer på Ostindiska Kompaniet och ledde sina stora handels- och sjöfartsföretag, härifrån utstrålade hans stora filantropiska verksamhet. Här startade hans broder Jacob Sahlgren sin sockerfabrik, ett för den tiden stort företag. Denna fabrik med sina fem våningar, var då säkert stadens högsta hus. När denna verksamhet på grund av ändrade tider nedlades, grundades här en ny industri, textilindustrin, som här utvecklats till ett verkligt storföretag i sin bransch.

Ännu ett storföretag har utgått härifrån, nämligen Svenska Kullagerfabriken. Det var å Gamlestadens Fabrikers reparationsverkstad, som ing. Sven Winqvist konstruerade sitt första sfäriska kullager och det var här de första kullagren tillverkades. År 1907 bildades A.-Bol. Svenska Kullagerfabriken och flyttade in i den nybyggda fabriken vid Artillerigatan. Bolaget hade då tre tjänstemän och tolv arbetare. S.K.F. hade år 1939 sexton fabriker i sex länder och sysselsätter c:a 40,000 personer. S.K.F.-lagren säljas i ett 60-tal länder i alla världsdelar och till dess förfogande står över 200 kontor och 10,000 återförsäljare. Hofors bruk, som tillhör bolaget, levererar svenskt stål till alla bolagets fabriker. Förutom Hofors äger bolaget stora moderna gjuterier i Katrineholm och fabrik för tillverkning av arbetsmaskiner för eget bruk i Lidköping och Stockholm. Det största tillverkade lagret väger 1,914 kg. och det minsta 1,5 gram.

Denna historiska plats som utgjort en central del av Nya Lödöse och där antagligen denna stads rådhus var beläget, har givit upphov till ännu en industri som ej bör uteglömmas, nämligen tillverkningen av Original Odhners räknemaskiner.

Original Odhner började liksom S.K.F. sin första fabrikation i Gamlestadens fabrikers reparationsverkstad, året 1918. År 1919 stod redan den nya fabriken vid Gamlestadsvägen färdig att övertaga fabrikationen. Fabriken tillverkar numera c:a 1,000 räknemaskiner per månad. Under normala förhållanden exporteras c:a 80 procent av tillverkningen, under det 20 procent stannar inom landet. Största exporten går till Sydamerika och Mexiko, men även till Sydafrika, Spanien och Portugal med flera länder sker export. Företaget sysselsätter för närvarande c:a 500 personer i sin tjänst och utgör således ett storföretag i sin bransch.

Av vad som framgår av ovanstående, är platsen för de gamla landerierna Änäs och Kristinedal utgångspunkt för företag, som varit av den allra största betydelse för såväl den kommersiella som industriella utvecklingen i vårt land.

Kristinedalshöjden

från stenålderstid till nutid.

Denna höjd är ur flera synpunkter sett ett intressant natur- och bebyggelseområde, vars historia mycket väl kan löna sig att närmare studera.

Kristinedalshöjden, som den nu heter, efter att under de sista 300 åren flera gånger ha bytt namn, har varit bebyggd ända sedan stenålderstid, antagligen 4000—5000 år f. Kr. födelse.

Havet gick då omkring 26 meter högre än nu, eller rättare sagt, Kristinedalshöjden låg så mycket lägre. Landerigatan ligger sålunda på strandvallen från denna tid, eller som det heter postglaciala gränsen. Innan grustagningen började vid Landerigatan syntes denna gräns här tydligt. Vid Bagaregårdsparkens gräns från Härlandavägen, bakom villorna utmed Uddevallagatan, synes en typisk strandvall med ett flertal frispolade stenblock, varav man kan se havsnivån på den tid människor började uppträda i dessa trakter.

Kristinedalshöjden utgjorde då en udde eller halvö i havet, vilket täckte nuvarande Göteborg. Endast stadens högst belägna delar stucko upp som öar och skär och genom Partilledalen ända förbi Lerum sträckte sig en havsvik.

En hel del fynd från Kristinedalshöjden vittna om att höjden varit bebodd under denna tid. Här har stenåldersfolket levat och haft sina boplatser och här ha de jagat och fångat villebråd av olika slag, och fiskat i havet nedanför höjden. Den källa, som fanns i övre ändan av aldungen, ovanför Nyttadammen, har antagligen använts av stenåldersfolket. Källan är nu raserad, då Morängatan med sin östra slänt går fram över densamma.

Omkring det gamla bostadshuset Fåfången och Nyttadammen, samt västerut mot grustaget har man funnit boplatser från stenåldern och rika fynd från stenålderstid. Boplatserna och fynden i övrigt har daterats till 4000 år f. Kr. (Ertbölletid). Kulturhistoriska museet har införlivat närmare 500 föremål från denna boplatser, bland vilka märkas, yxor, knivar, borrar och olika slags skrapor. Yxor finnas såväl av grönsten som flinta. Även krukskärvor från samma tid har tillvaratagits.

I samband med stenålderstiden vill jag beröra en märklig omständighet, även om den ej haft något samband med stenåldersfolket eller fynden från denna tid. Vid sprängning av den kulle, där torpet Nyttan var beläget, befanns att hela denna kulle bestod av grönsten, en bergart, som man ej funnit på något annat ställe på Kristinedalshöjden. Grönsten användes under en tidsperiod av stenåldersfolket till yxor och bland fynden härifrån förekommer även grönstensyxor, men huruvida materialet till dessa tagits från denna kulle är ju ovisst. På platsen för grönstenskullen och torpet Nyttan ligger nu huset Morängatan 14, vars stödmur åt gatan uppförts av denna grönsten.

Torpet Nyttan

"En liten vrå bland bergen" kunde man med goda skäl säga om det gamla torpet Nyttan, vilket antagligen byggts av Clas Alströmer och troligen erhållit sitt namn som motsats till Fåfånga. Den lilla torpstugan var en liten idyll i ödemarken, där den låg vackert inbäddad i tät grönska om sommaren, men där det om vintern säkerligen var ödsligt att bo. Den lilla stugan utgjorde ett kärt hem för den gamle hårt prövade man, som i många år bebodde stället, en studerad man, som på grund av sjukdom fått överge den bana han utstakat för sig.

Den 14 mars 1933 beslutade drätselkammaren att riva torpet, men den 23:dje i samma månad tände några okynniga pojkar av ovarsamhet eller illvilja på det gamla huset, varför det ej blev mycket kvar att riva. Den gamle mannen, som här hade sin bostad och vars namn var Ahlberg, men allmänt gick under namnet "Nötagubben" (en förvanskning av Nyttan), vistades då på sjukhus, där han år 1940 avled 80 år gammal.

Från bronsåldern har man ej mycket att berätta från denna trakt, men att den varit bebodd tyder de lämningar efter två bronsåldersgravar, s. k. rösen, vilka ännu för några år sedan funnos kvar å vad traktens ungdom kallade "Drakberget". Där nämnda bronsåldersrösen voro belägna, reser sig nu de västligaste av de s. k. punkthusen.

Järnåldern, som här i Norden brukar räknas från 500 år före Kr., har även lämnat spår efter sig. Vid grävning för byggnader nordväst om Härlanda kyrkoruin har man funnit flera brandgropar från järnåldern. En av dessa gopar innehöll fet asksmörja med fragment av brända ben, vilka tydligen varit samlade i ett kärl av läder, som varit tätat med harts. Lådet var förmultnat, men hartstättningen fanns kvar. Dylika kärl användes under järnåldern, som förvaringskärl. Från samma ställe har även tillvaratagits krukskärvor från samma tid. Dessa fynd anses härstamma från århundradena närmast före Kristi födelse. Även har man här funnit en sandplan med stolphål för hus, som av fackmän påstås härröra från bostadshus åt stenåldersmänniskor.

Det äldsta kvarvarande minnesmärket från kristen tid är ruinen efter Härlanda kyrka. Denna kyrka kallades Helge Ands kyrka och anses vara byggd under 1100-talet. På befallning av Gustav Vasa, vid dennes besök i Nya Lödöse år 1526, revs kyrkan, tydligen tiden närmast därefter. Konungen föreskrev att Helge Ands kyrka och Helge Kors kapell skulle rivas och materialet användas till uppbyggnad av stadens kyrka, "då de ligga så nära, att de platt inte äro av nöden, och om fejd påkomme, som Gud förbjude, komma samma kyrka och kapell fienderna till motto under ögonen".

Enligt Cederbourgs beskrivning över Göteborg, tryckt år 1739, lågo nämnda kyrka och kapell inom Härlanda kyrkby. Kyrkans läge är nu känt och ruinen efter densamma restaurerades år 1925 och utgör ett vackert minnesmärke från tidig kristen tid.

Men var låg då Helge Kors kapell har man orsak att fråga. Enligt Gustav Vasas skrivelse i Nya Lödöse, bör det dock ha legat i närheten av denna stad, och enligt Cederbourgs berättelser tillhörde det Härlanda kyrkby. Det kan ju synas märkligt att denna by hade både kyrka och kapell, men byn rymde givetvis fler personer än befolkningen på de tio hemman, som tillhörde byn, då den vid Nya Lödöses anläggning lades under denna stad. Allt tyder på att där funnits både hantverkare och handelsmän av olika slag. I en sägen från Lerum omtalas sålunda att Lerums kyrkklocka är gjuten i Härlanda by. Krog har bevisligen funnits där till sena tider. Man har även anledning antaga att där funnits munkar i Härlanda by, där på tyda namnen Munkekullen och Munkebacken. När Härlanda kyrkby genom nådigt brev av riksföreståndaren Sten Sture d. ä., daterat den 5 aug. 1474, lades under Nya Lödöse, var det en brytningstid i vårt land mellan katolska och lutherska läran, varför det kan tänkas, att kapellet kan ha tillhört munkarna. Var kapellet legat och hur det sett ut, förblir väl en olöslig hemlighet.

Fåfången eller Fåfånga, som stället betecknas på de äldre kartorna, har behandlats i samband med Kristinedal. För dem, som ej känna till var detta ställe låg, ber jag få nämna att nuvarande Gustavsgatan 52 ligger på så gott som samma plats. En brant backe förde då upp från gamla Partillevägen, vilken väg då gick närmare järnvägen än vad den nu gör. Strax bortom gick också stadens gräns, där Örgryte tog vid. Den branta väg, som förde upp till Fåfången, kom från Kristinedal och fortsatte över höjden förbi torpet Nyttan och ned till Härlandavägen, som då utgjorde den stora riksvägen. Fåfången försålades av drätselkammaren på auktion i mars månad 1932, för avröjning, varefter det strax därpå revs.

Kärt barn har många namn, säger ett gammalt ordspråk. Är det kanske fåfånga som gjort att stadens dopfäder under tidernas lopp så många gånger bytt namn på den höjd, som nu kallas Kristinedalshöjden, eller är det rena lämplighetsskäl, som gjort sig gällande vid dessa namnförändringar.

I stadens räkenskaper för åren 1624—1636 kallas höjden för Härlandaberg. Hur gammalt detta namn är eller varifrån det stammar, går givetvis ej att säga. Ett vet vi i alla fall, och det är att namnet har samband med den gamla Härlanda kyrkby, som var belägen på denna höjd. Bagaregården kallades på den tiden för Härlanda, men som landeriet är yngre till åren än byn med samma namn, kan landeriet ej vara källan till namnet.

Då Clas Alströmer år 1781 övertog en del av landeriet Bagaregården, kallades höjden i handlingarna för Koberget. Detta var säkerligen ett folkligt namn, som uppkommit genom att landeriet använde dessa bergsmarker till bete för korna och vilket namn sålunda vunnit skriftligt godkännande. Kobergsgatan uppe på höjden minner om detta namn.

Bagaregårdshöjden är även ett namn, som vunnit burskap och som även förekommer i handlingar på senare tid.

Strömmensberg är det namn, som allmänt använts av traktens befolkning under senaste mansåldrar. Detta namn härstammar från stadsmäklare J. P. Ström, som var ägare till Kristinedal från 1850-talet. Namnet har bevarats genom en liten gata å det forna Sävenäs marker, som bär namnet Strömgatan.

Ett namn, som troligen ej vidare använts av befolkningen, men som på senare tid ofta synes i offentliga handlingar är namnet Kyrkåsen. Namnet förekommer även i en del litteratur, som behandlar denna trakt. Namnet har tydligen uppkommit genom läget av Härlanda kyrka på denna ås. Kyrkåsgatan och Kyrkåsplatsen bevarar namnet åt eftervärlden, men det är beklagligt att ej dessa äro belägna på den forna Kyrkåsen.

Nu heter höjden som bekant Kristinedalshöjden, vilket namn den givetvis fått från landet Kristinedal, dit höjdområdet hört sedan Alströmers tid. Detta, på senare tid lancerade namn, finns väl alla förutsättningar att höjdområdet skall få behålla, såvida inte någon atombomb i en framtid förintar både höjden och namnet, vilket vi väl får hoppas inte sker.

Kristinedalshöjden var till för några år sedan jungfrulig vildmark med ljung och förkrympta enbuskar och några spridda trädgrupper. Uppe på höjden fanns dock ett par rätt stora odlade områden med om sommaren böljande sädesfält, eller vallar med betande kor. På senare år uthyrdes en hel del av dessa områden till potatisland åt allmänheten. Det första hus, som byggdes var det s. k. riksbygget å Kobergsgatan, som var klart för inflyttning i april 1942. Där pojarna förr i tiden släppte sina drakar, som stolt steg mot höjden, där stå nu 6 våningar höga punkthus med utsikt åt västerhav. Det är onekligen en vacker bebyggelse med vida vyer. Den promenadväg, som går nedanför H.S.B. stora byggnad, bjuder på en utsikt över Kviberg och Partilledalen, som är värd att se.

Utvecklingen har gått framåt på stenåldersmänniskornas marker.

”Indianer och de fredlösas hydda.”

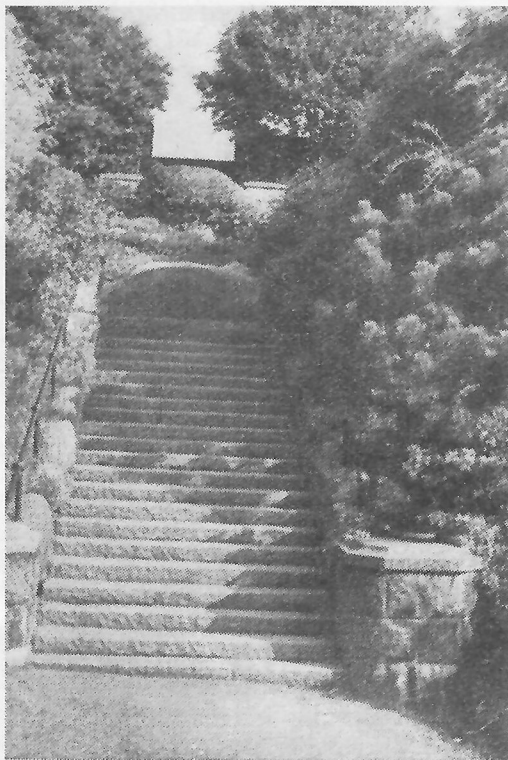
Kringsmygande indianer eller vilda krigstjut förekomma ej längre på vad som förr kallades Strömmensberg, men för 25 år tillbaka var det ej ovanligt. Stridsyxan är nu nergrävd och fredspipan urrökt. Blekansikten äro nu slutgiltigt herrar där indianerna hade sina jaktmarker och höga punkthus ha byggts där indanstammarna hade sina lägerplatser.

På den tiden strövade indianer med färgglada fjäderbuskar och krigsmålade ansikten samt försedda med tomahawk och skalperkniv och andra mer eller mindre primitiva vapen på Drakbergen och västra slutningen av Strömmensberg. Här uppe levde de om somrarna sitt fria indianliv och här bekämpade de olika stammarna varandra eller rökte fredspipa med varandra samt blandade blod, när de sammanslogo sig för att bekämpa blekansikten, inkräktarna i de fredlösas hydda. Ibland samlades de olika stammarna för att överfalla blekansikten och deras hydda. Smygande närmade de sig målet så tyst och osynligt som möjligt. En vajande fjäderbuske kunde kanske skymta, eller ett lätt knastrande från något rödskinn, som oförsiktigt trampat på någon gren, röjde att något var i görningen. På överenskommen signal störtade de så, utstötande vilda stridstjut, fram mot hyddan och dess invånare, avskjutande pilar och ett verkligt stenregn i brist på andra vapen. Var de fredlösa beredda fingo indianerna ofta taga till flykten, men samlades vanligen ånyo hos någon hövding för rådslag om nästa anfall.

En lördagseftermiddag var det liv och gamman vid de fredlösas hydda. Sång, musik och glada skratt hördes därifrån på långt håll. Hyddan var belägen i det djungelliknande träd- och buskbestånd, som då utbredde sig över ett rätt stort område av västra slutningen av Strömmensberg, ned mot Landerigatan. Hyddan var delvis nergrävd i marken, delvis uppförd av grästorv, bräder, papp och plåt och inuti fanns sittplatser och bord. Fastän allt var primitivt var det dock praktiskt samt god ordning på det hela. Det var egnahemspojkar i 10-årsåldern, samtliga scouter, som ordnat det hela. Nu firade de lägerfest och hade till denna inbjudit sina föräldrar. Utanför hyddan bjöds på kaffe med dopp samt underhållning av skilda slag, mest sång och musik. Där tonade ”Skeppet Albertina” ur friska pojkstrupar, ackompanjerade av dragspel, munspel och flaskklocksmusik. Dragspelet sköttes med bravur av en syster till en av pojkarna. Hon var dock för blyg att uppträda ute, utan satt inne i hyddan och trakterade sitt bälgaspel. Utom sång och musik bjödo pojkarna på deklamation och berättade historier, varav en del på bygdemål och bjödo sina föräldrar på en verkligt trevlig afton och givetvis visade de med stolthet sin primitiva hydda.

Det var inte för ro skull hyddan fick heta de fredlösas hydda, ty jämt och ständigt fick de utstå formliga belägringar av de borta vid Drakberget huserande indianerna. Det var pojkar från närgränsande gator, som omsatte sitt vetande, hämtat ur indianlitteraturen, som här hade sina jaktmarker och företog sina strövtåg samt förde sitt indianliv på fullt allvar. Men det fanns även pojkar, som av ren avundsjuka och förstörelselusta gjorde livet surt för de fredlösa. När deras hydda till sist flera nätter plundrades och förstördes, gävo de slutligen upp. Nu äro de alla vuxna män, men kvar står dock som ett minne för livet, många glada minnen från de fredlösas hydda och det goda kamratlivet i snårskogen.

En klenod.

Idrottstrappan

Ett vackert inslag i Bagaregårdens egnahemsområde utgör Idrottstrappan, som ligger naturligt inplacerad i terrängen mellan Idrottsgatan och Gustavsgatan. Den utgör en verklig klenod för det eljest på utsmycknader och prydnader helt blottglömda egnahemssamhället.

Idrottstrappan är ett verk av numera pensionerade ingenjören Carl Åqvist, som både uppgjort förslaget till trappans utformning och stått för arbetets utförande.

Ett större stenblock med en plantering av stenpartiväxter bildar mittparti i trappan. Trapppartierna ovanför och nedanför detta mittparti avslutas med gova stenkolonner. Mellan dessa äro fästade grova fyrkantiga trappräcken, vars ändar äro böjda i vackra spiraler. Trapporna kantas av stora oarbetade kullerstensblock med stolpar för trappräcket.

Trappräcket i denna trappa har sin särskilda historia. Järnet till detta räcke har förut använts som skyddsräcke i Änäs vägen, förutvarande Nyfikeliden, där det var uppsatt i raka stänger, fastsatta på stenspällare i liden ned mot Pellerins margarinfabrik. Järnet har sålunda en aktningsvärd ålder, men har det oaktat ej rostet, utan företer en blank yta.

Som bruksstämplarna å detta trappräcke äro fullt synliga, var det av intresse att få konstaterat detta järns ålder och orsaken till att stängerna ej rostet under tidernas lopp. Det lyckades också omsider få konstaterat att det var svenskt järn från 1800-talets början och tillverkat vid Fredros eller Rexeds bruk i Värmland. Båda bruken nedlades på 1870-talet. Rostfriheten synes ej bero på någon särskild tillsatt legering, utan på järnets renhet. En renhet i material, som numera aldrig förekommer i nutida järn, trots alla framsteg i övrigt på järntillverkningens område.

Tack vare den dåliga belysningen av trappan har den på senare år kommit i vanrykte, vilket kulminerade genom ett par kvinnoöverfall. Vi vänta nu på en praktisk och smakfull belysning och bättre planade trappsteg för undvikande av olycksfall i denna numera starkt trafikerade trappa.

Gatukontoret har sedan detta skrevs huggit trappstegen plana varför vi nu endast vänta på Elverkets åtgöranden för bättre belysning vilket även utlovats.

Mössebergs Speceriaffär

Bagaregårdgatan 12

Tel. 15 04 02

— Rekommenderas —

Hallbergs Blomsterhandel

Stockholmsgatan 2

— Rekommenderas —
vid behov av BLOMMOR

Telefon 15 07 22

Medlem av blomsterförmedlingen,

MJÖLK ÄR HÄLSA

I den moderna tidens energislukande arbetstakt, fordrar vår organism högklassiga födoämnen för uppladdningen. Den lättillgängliga mjölken innehåller alla för vår kropp viktiga salter och vitaminer och är vår billigaste och hälsosammaste föda

LANTBRUKARNAS MJÖLKCENTRAL

VILLAÄGARE _____
HYRESGÄSTER _____

Ordna Eder försäkringar i ett brev genom att teckna
VILLAÄGARE- RESP. HEMFÖRSÄKRING.

Vänd Eder med
förtroende till

Glöm ej, försäkra Eder själv. Ni behöver såväl
OLYCKSFALL- SOM LIVFÖRSÄKRING.

STÄDERNAS FÖRSÄKRINGSBOLAG

VÄSTRA HAMNGATAN 14 - TELEFON 17 26 45 (VÄXEL)

GÖTEBORGS OCH BOHUS LÄNS SPARBANK

GRÖNSAKSTORGET 4

_____ beviljar förmånliga inteckningslån.

FRÖ OCH VÄXTER

av alla slag i högsta kvalitet

Katalog sändes på begäran gratis

Telefoner:

Plantskolan 22 36 41 Fröhandel 13 48 61 Växthuset 13 81 01

Tel.: växel 22 22 70

Kol, Koks

Antracit

Ved

Licensfritt

Bränsle

Betald annonsplats

Gör ett besök i Skårmans Färghandel

Stockholmsgatan 1 C vid köp av Parfumer,

Kosmetiska preparat,

Färger,

Förbandsartiklar,

Babyartiklar.

Barnvågar uthyras.

Tel. 15 61 71

Gynna våra anonsörer!

Grusbanken vid Landerigatan, ett geologiskt studieobjekt.

Ur geologisk synpunkt sett utgör grustaget vid Landerigatan ett intressant studieobjekt med dess olika avlagringar, mer eller mindre märkbara i olika skeden under bearbetningen av grusåsen. Olika lagerföljder av grus och lera förekomma med inmängda större och mindre stenar och stenblock, vitt skilda till färg och konsistens. Dessa stenar och block utgöra en provkarta av bergarter från både närliggande och långt fjärran liggande berg, vars ursprungs-ort i åtskilliga fall lätt nog skulle kunna bestämmas av en med de svenska bergen känd geolog.

Kristinedalshöjdens grusmassa utgör en s. k. rand- eller ändmorän, vilken bildats under istidens senare skede, vid en tidpunkt, då den väldiga landisen täckte vårt land hit ned och under avsmältningen här var stadd i vila, men även ibland åter trängde framåt. Man kan i korhet säga att landisen och havet här gemensamt utfört ett jättearbete. Havet täckte på detta tidiga stadium hela denna höjd. Landet låg nämligen då c:a 100 meter lägre än nu, varför Kristinedalshöjdens urberg översköldes av c:a 30 meter djupt vatten. Att landis och hav växelvis byggt upp denna moränbildning, framgår av växlande lager av morängrus och block avsatta av landisen, omväxlande med ishavslera och ishavssand. Landisen har släpat med sig stenar och större och mindre block, vilka under vägen avslipats mot de berg den överskridit, varpå de tydliga repor visa, vilka uppträda å friliggande berg. Den relativa vila, som landisen här företagit, har av den berömde svenske forskaren G. De Geer, uppskattats till c:a 200 år. Vid den avsmältning, som härunder skedde vid den väldiga isranden, har ismassan här avlastat grus och sten, som släpats med och varit innefrusna i de ismassor det här är fråga om.

En tidigare större nedisning har täckt hela norra Europa med England och härunder har stenblock av ismassorna transporterats från Skandinavien till Östersjöländerna och västerut ända bort till Skottland, varpå lätt igenkännligt stenmaterial bär vittne. Hur hög denna ismassa varit går ej att säga, men tydliga märken visa att isen, när den nådde sitt maximum, höjde sig över våra högsta berg, d. v. s. 2,200 meter.

Efter den senaste nedisningen, vilken ej sträckte sig så långt, tog avsmältningen från Skåne till Jämtland en sammanlagd tid av c:a 5,000 år, enligt av de Geer företagna undersökningar.

Det kan ju synas märkligt att dylika ismassor kunnat förflytta sig tillika med de i moränerna förekommande grusmassorna och stenmaterialet. Här i denna morän har stenblock förekommit, som beräknats till en vikt av upp till 30 ton. Genom glaciärerna på Spetsbergen och den stora landisen på Grönland, vilken senare täcker en landyta av fyra gånger Sveriges ytinnehåll, har man funnit att så är fallet. Denna väldiga ismassa visar redan några meter under ytan en temperatur av 0 grader och utgör här en trögflytande massa, som genom ismassans oerhörda tryck pressar sig fram över alla hinder och upptager på sin väg grus och sten, som sedan avlastas vid isbrämet, eller upptages av isälvar och istunnlar, där smältvattenmassorna under oerhört tryck drager med sig allt löst. Genom landisens framskridande har bergens konturer avslipats och avrundats på den sida varifrån landisen gått fram, under det motsatta sidan visar mera branta, skarpa konturer. Så är även förhållandet med berget på Kristinedalshöjden, där repor i bergen visa isens framåtskridande, vilket ännu tydligare synes å berget vid Bagaregårdens huvudbyggnad.

Som förut omnämnts har även havet spelat en stor roll vid bildandet av denna grusås, vilken innehåller flera lager av ishavslera och ishavssand. För cirka 10 år sedan kunde man i norra delen av grustaget se en vackert varvig ishavslera, där årsringarna framtäddes synneligen tydligt och jämnt över en större yta. Även den fina ishavssanden förekommer varvvis med mellanliggande tunnare mörka skikt, vilka utgöra vinteravlagringar.

Några rikare fynd av liv från det ishav, som översköldde denna höjd och som senare avsatte de avlagringar, som här omtalats, har endast i ringare mått kunnat återfinnas, men man har dock funnit fragment av musslor och snäckor, vilka men vet tillhört en arktisk art. Detta är ett unikt fynd, som ej lär ha förekommit annorstädes i sådana lerskikt.

Ett intressant fynd gjordes i Bagaregårdens gsgrupp den 18 okt. 1944, då man vid arbete här fann ett större ben, vilket blottades vid ett ras, och som legat inbäddat i ishavsleran. Dr O. Nybelin vid Naturhistoriska museet i Slottsskogen, som tillvaratog fyndet, konstaterade att det var ett revben från en grönländsval, vilken antagligen strandat här och sedan blivit inbäddad i lera och grus. Att ej mer står att finna beror givetvis på att lerskikten ej äro så mäktiga och sand och grus ej konserverar utan snart nog förintar vad som slutes i dess famn.

Som av det sagda framgår, har grusåsen bildats genom landisens relativa stillastående på denna front, jämte havsvågornas anstormningar mot isbarriären, varvid havssand och lera spolades upp på den moränbädd, som inlandsisen avlämnat vid sitt tillbakaskridande. Men isen har ej släppt sitt grepp utan åter gått fram mot havet, vilket resulterat i ett nytt lager morän. En växelverkan således mellan köld och is samt varmare klimat och öppet hav och slutligen landhöjning, har skapat denna anhopning av sten och grus.

Stadens guldgruva.

Grustaget i Bagaregården har onekligen utgjort en synnerligen värdefull tillgång för staden under de år grustagning pågått. I synnerhet har detta varit fallet under krigsåren med dess brist på gummi och härav föranledd inskränkning av biltrafiken. Men även under normala förhållanden har det givetvis varit ur transportsynpunkt fördelaktigt att ha grus och sten så centralt tillgängligt, som här varit fallet.

Redan år 1920 hade Drätseelkammaren och Kyrkogårdsstyrelsen börjat taga grus här, fast i mindre skala. Även Gatukontoret hade öppnat en mindre grusgrup. Förut hade ej en sten fått röras, utan allt skulle vara orörd natur. På den stadsplan, som då gällde, var västersluttningen av Kristinedalshöjden upptagen som parkområde, just samma område, som nu utgör grusgrup. Detta blivande parkområde poängterades särskilt av egna-hemsmyndigheterna vid upplåtelse av egna-hemstomterna.

Ett vackert parkområde mellan egna-hemsområdet och högbebyggelsen på höjden hägrade. Det blev dock annorlunda. Staden behövde grus och denna grusbank låg väl till. Således blev det en ful grusgrup i stället för en vacker park, och den träd-samling, uppgående till ett par hundra träd och buskar av olika slag, som förut fanns här, har snart gått all världens väg.

År 1922 satte Gatukontoret i gång på allvar med grustagning och övertog snart hela driften inom området. Jag skall ej här rekapitulera dessa år med dess vedermödor för egna-hems-folket, utan skall i stället med siffror söka visa vad staden utvunnit från denna grusbank.

Under årens lopp beräknas att staden härifrån borttransporterat 500,000 kbm grus och stenprodukter. Med ett beräknat medelvärde av 4: — kr. per kbm, utgör detta en summa av 2 milj. kr. Detta får ju dock inte betraktas som ren förtjänst, då här tillkommer omkostnader av olika slag.

Utan tvivel ligger största behållningen i förkortade transporter, fast det givetvis är omöjligt att exakt uppgiva någon summa. Om man utgår ifrån att halva transportkostnaden inbesparats, så tror jag man kommer verkligheten bra nära. Om vi räknar med att en 3-tons bil lastar 2 kbm grus och kör 7 resor per dag, utgör den bortkörda mängden grus 35,700 bil-dagsverken. Med ett bilpris av 60: — kronor om dagen, skulle transporten av de 500,000 kbm grus ha gått till en summa av 2,142,000 kr. Man kan nog räkna med att transporterna ej gått till mer än hälften emot vad de skulle ha gjort om man t. ex. tagit grus i stadens grusgrup vid Agnesberg. Vi kan således räkna med att staden inbesparat 2,142,000 kr. på dessa kortare transporter. Det är således inga småslantar staden inbesparat genom denna grusfyndighet.

För närvarande utgör grustagets längd c:a 275 meter och största bredden c:a 100 meter. Största höjden på grusbanken ligger c:a 61 meter över stadens nollplan och grusgrupens lägsta nivå c:a 24 meter ovan nollplanet, således en nivå-skillnad av 37 meter från lägsta till högsta punkt.

Om man tänker sig allt det grus, som tagits under gångna år, lastat på järnvägs-vagnar, skulle härtill åtgå ej mindre än 35,700 vanliga grusvagnar, som skulle upptaga en sträcka av 39 mil, eller som från Göteborgs Central till 3 mil hitom Södertälje.

ETT ALLMÄNT ÖNSKEMÅL:

Bebyggelsen har nu utsträckts att omfatta även själva Kristinedalshöjden, där det ena stora bostadskomplexet efter det andra står färdigt, varför höjd-platån här uppe i en snar framtid är fullbyggd. Såväl för denna nya befolkning, som för dem, som bo nedanför grusgropen, är det utan tvivel att allmänt önskemål att staden snarast ordnar området för grustaget i den omfattning det är färdig-arbetat. Krav kommer nog även i en snar framtid att framställas om förbindelser mellan den högre och lägre bebyggelsen. Snart nog har genombrott skett till den gamla grusgropen vid Uddevallagatan, varvid det blir en sträcka på c:a 500 meter utan förbindelse-led mellan hög- och lågbebyggelsen.

Staden har gjort goda förtjänster, under det att de närboende fått dragas med stora olägenheter. Det bör nu vara en hederssak för staden att på bästa sätt ordna detta område och i möjligaste mån dölja det våldförande på naturen, som här skett. Alla närboendes önskan är utan tvekan en, nämligen att området mellan låg- och högbebyggelse ordnas till park i enlighet med den först uppgjorda stadsplanen. Låt så ske!

E. G. KLEVGÅRDS

Charkuteri

Ånäsvägen 23

Tel. 15 23 50

REKOMMENDERAS

**LORENTZ H.
CHRISTIANSEN A.-B.
TRÄVAROR**

TELEFONER:

BRÄDGÅRD. Marieholm 15 03 16, 15 04 16

do. 1:a Långgatan 14 63 46, 12 09 11

do. Kaptensgatan 2 .. 13 50 38

HUVUDKONT. 11 95 47, 13 45 63, 13 63 15, 11 17 88

KOL KOKS VED

Licensfria bränslen

A.-B. LINNÉ DAHLLÖF & Co.

Telefon Växel 17 29 90

Besök Svangatans Speceriaffär, Svangatan 12
A. ERIKSSON Tel. 15 25 44

Cigarraffären Capstan

Innehavare Sven Svensson

Storkgatan 6 - Tel. 15 22 79

REKOMMENDERAS

BETALD

ANNONSPLATS

VID BEHOV AV FRÖER OCH I ÖVRIGT Allt för trädgården

Vänd Eder med förtroende till specialaffären

GÖTEBORGS FRÖHANDEL

Södra Larmgatan 6

Telefon 17 28 65 (växel)

Bagaregårdens egnahemsområde.

Redan år 1908 hade dåvarande förste stadsingenjören A. Lilienberg uppgjort förslag till stadsplan för landeriet Bagaregården och del av landeriet Kristinedal, vilket förslag avsåg byggandet av egnahem på dessa områden. Denna stadsplan blev av Kungl. Maj:t fastställd den 22 juni 1911 och den 6 juni 1912 antogs stadsfullmäktige ett av egnahemsnämnden uppgjort förslag till upplåtelse av tomter med tomträtt på en tid av 70 år. Den 5 mars 1914 beslöt slutligen stadsfullmäktige att iordningställa nämnda område inom 19:de roten, varvid upplåtelse-tiden bestämdes skulle utgå för samtliga tomter den 1 okt. 1984.

Intresset för egnahemmen å Bagaregården var stort, men de flesta togo avstånd från tanken på ett eget hem, när de fingo kännedom om stadens villkor för tomtupplåtelse eller den s. k. tomträtten. Dessa tomträttskontrakt voro för tomträttsinnehavarna synnerligen oförmånliga sedda på lång sikt. Staden ägde sålunda rätt att efter vissa år övertaga byggnaderna utan ersättning om staden ansåg sig behöva tomterna för annat ändamål.

Den 1 maj 1915 börjades schakta till det första egnahemshuset, varpå andra kommo i rask följd.

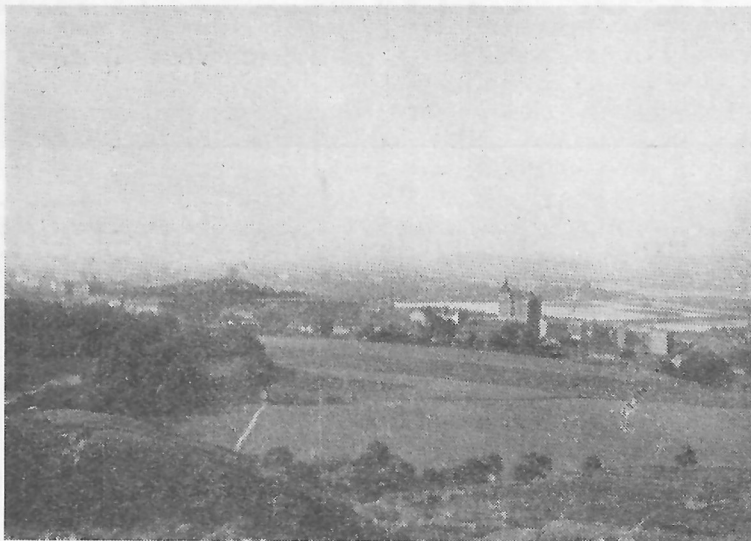
Det pågående första världskriget kastade dock sin skugga över all byggnadsverksamhet och de hastigt stigande byggnadstomterna avskräckte många egnahemsspekulanter att bygga. Det blev en viss stagnation även här, men för dem som fullföljde byggnadsplanerna visade det sig vara en god affär att bygga på detta tidiga stadium.

År 1917 uppförde byggmästare Krüger på uppdrag av Svenska Kullagerfabriken en del bostadshus av sten inom Bagaregårdens egnahemsområde. Dessa voro alla byggda i två våningar och bestodo av fem tvåfamiljshus och ett radhus om sex lägenheter och ett radhus om 9 lägenheter. Till dessa hus, som ligga inom kvarteret Hökensås, byggdes gemensam friliggande värmecentral, vilket säkerligen då var en nyhet. Kullagerfabriken behöll dessa fastigheter till år 1927, då de alla försålles till enskild person. Denne i sin tur sålde dem till spekulanter, som själva ämnade bebo dem, varför varje lägenhet nu har var sin ägare. Även dessa hus är alltså numera egnahem.

Bagaregårdens marker och

Redbergslid.

*Bilden tagen från Kristinedalshöjden
före bebyggelsen.*

*Bebyggelsen år 1915
har börjat.*

En oerhörd bostadsbrist uppstod som bekant, särskilt åren närmast efter förra världskriget. Nödbostäder anordnades i Exercishuset och bostadsbaracker uppfördes på flera ställen i staden. Nu började stat och kommun bevilja bidrag vid uppförande av bostadshus, s. k. subvention. Då blev det åter fart på uppförande av egnahem på Bagaregården. De, som förut varit tvehågsna, kommo nu igen och nya spekulanter tillkommo. Under åren 1920—21 kulminerade uppförandet av egnahem här på området så att endast ett fåtal tomter återstod. Visserligen blevo husen ofantligt dyra, men byggarna räknade med att byggnadskostnaderna ej komme att sjunka så mycket. Subventionen, som uppgick till 30 % av byggnadskostnaderna, ansågs kompensera fallande priser. Byggnadskostnadererna sjönk också med omkring 35 %, varför egnahemsbyggarna tack vare subventionen stodo någorlunda skadeslösa, även om den ej helt täckte prisskillnaden. Vad som hårdast drabbade dessa egnahemsbyggare var de höga räntor, som dessa fingo betala på sina byggnadslån och som inte kommit ned till skälig räntenivå förrän på senare år. Egnahemsområdet är bebyggt med 50 enfamiljshus och 17 tvåfamiljshus. Härtill komma f. d. S.K.F.-husen jämte villorna omkring Bagaregårdsparken, 13 till antalet.

Landala och Bagaregårdens egnahemsområden voro de första praktiska försöken att här i Göteborg förverkliga egnahemsidén. Staden har allt mer tagit hand om och medverkat till utvecklingen av byggande av egnahem. De första egnahemsbyggarna fingo själva sörja för såväl ritningar till husen som inköp av material och uppförande av husen. Nu hjälper staden egnahemsbyggarna på helt annat sätt än förr och stora egnahemsområden har som bekant uppstått lite varstans här i vår stad.

På de första egnahemsområdena tillämpades, som nämnts, upplåtelse av tomterna mot tomt-rätt. Egnahemsägarna voro dock synnerligen missbelåtna med dessa tomtträttskontrakt. Efter flera påstötningar och försök att få friköpa tomterna, beviljades detta år 1930. Nu har staden åter börjat tillämpa tomtträtten vid upplåtande av tomter till egnahem, men har utan tveivel tagit lärdom av de första misstagen. Det är i alla fall en glädjande utveckling egnahemsbyggandet tagit under dessa 30 år.

Egnahem och punkthus 1945

Bagaregårdens egnahem 1945

Bagaregårdens Egnahemsförening.

Det kan anses obehövt med en förening för ett egnahemsområde. Erfarenheten har dock visat att dessa sammanslutningar äro en tvingande nödvändighet för att kunna med nödvändig pondus föra fram önskningar och krav på stadens myndigheter samt tillvartaga egnahemsägarnas intressen av olika slag.

Numera ser myndigheterna också med helt andra blickar på dessa sammanslutningar och dess talesmän. Dessa representera ju majoriteten av egnahemsfolkets önskemål och har som sådana större möjligheter att vinna gehör för sina önskemål och synpunkter än vad en enskild egnahemsägare kan prestera och har rätt att vänta. Dessutom inbesparar en representation mycket onödigt spring hos myndighetspersoner, emot om var och en skulle framföra sina önskemål. Detta har nog också på senare år insetts av stadens myndigheter, allt efter som egnahemsrörelsen vuxit ut i samhället.

Egnahemsföreningarna har utan tvivel även genom sin på erfarenhet grundade kritik, verkamt bidragit till de förbättrade synpunkter och förbilligande villkor, som nu är rådande vid förvärvande av eget hem. De äldsta egnahemsföreningarnas pionjärbete bör sålunda ej underskattas.

Vid egnahemsrörelsens början här i staden, var svårigheten att komma till tals med myndigheterna och vinna gehör för framförda önskemål bra mycket större än nu. Egnahemmens uppförande underlättas nu på allt sätt och områdena i sin helhet uppsnyggas och planteras långt innan de äro färdigbyggda. Tag en promenad ut till ett av de nyare egnahemsområdena och försätt så till Bagaregårdens 30 år gamla egnahemsområde. Vilken himmelsvid skillnad. I de nyare områdena finns välansade planteringar och gräsmattor under det Bagaregårdens bebyggare fått föra ett trettioårigt krig med olika myndigheter utan att ha fått genomfört mer än en liten del av alla de önskemål, som framställts. Man kan ej se att man befinner sig långt inne i en storstad, när man ser de omgivningar dessa bebyggare fått finna sig i och hur lite som gjorts för befolkningens trevnad och traktens allmänna uppsnygning.

Bagaregårdens Egnahemsförening är ej årsbarn med området i fråga, utan bildad först 1922, men rönt då mangrann anslutning.

De första större frågor, som då förekommo, var förbättring av gatorna, som voro i ett miserabelt skick samt förbättring av gatubelysning på några ställen. En annan fråga av största betydelse var den höga ränta, som Göteborgs Tomträttskassa åsatt byggnadslånen.

Vid tillkomsten av egnahemmen skulle, enligt givna direktiv, alla egnahemmen vara rödmålade. Detta var ju enhetligt med besked, men en enhetlighet, som verkade nedtryckande och mindrevärdigt på hela området. De liknade faktiskt en samling torparstugor. År 1925 lyckades föreningen genomdriva andra färger och flera friheter. Nu kommo ljusa, glada färger, som helt förändrade samhällets utseende och byggnadernas struktur kom mera till sin rätt.

Flera försök gjordes att ändra de för egnahemsägarna i flera avseenden oförmånliga tomt-rättskontrakten, men utan resultat. Föreningen beslöt då, att tillsammans med egnahemsföreningarna i Landala och Kungsladugård ingå till staden med begäran om att få friköpa tomt-erna. Den 30 jan. 1930 beslutade stadsfullmäktige, att enligt framlagd motion, uppdraga åt drätselkammaren att försälja tomt-erna i nämnda egnahemsområden. Härav begagnade sig de flesta och friköpte sina tomter, och voro så herrar på egen torva.

I den för egnahemsområdet uppgjorda stadsplanen, var västra sluttningen av Kristinedals-höjden mot Landerigatan, upptagen som parkområde, något som egnahemsägarna givetvis satte stort värde på. Med detta parkområde, som avslutning på egnahemsbebyggelsen, hade det säkerligen blivit en av stadens vackraste partier. Denna stadsplan gjorde för övrigt dess upphovsman, dåvarande 1:ste stadsplaneingenjören Albert Lillienberg, berömd både inom och utom landets gränser.

Man var så noga på det blivande parkområdet att ej en sten fick röras eller någon åverkan i några avseenden göras. Till vår stora bestörtning och missräkning började staden 1920 att här öppna grusgrop och snart kom även en mindre stenkross dit. Därefter utökades driften med en stor koloss till stenkross med sorteringsverk. En kompressor uppsattes och maskin-borren började smattra. Man körde dit massor av sten från hela staden, som borrades, sprängdes och krossades i någon av krossarna. Sprängskotten knallade så husen skakade, borrar-mattret ljud som kulsprutor och över hela området låg en tät rök av stendamm från sorterings-verk och krossar. Det monotona dunkandet från krossarna, sprängskotten och smattret av borrar-maskinerna tog hårt på dem, som måste vistas hemma om dagarna, nerverna sviktade till förtvivlan. Stendammet svepte allt i en slöja och inträngde i husen och förorenade maten.

Egnahemsföreningen hade under tiden gjort den ena framställningen efter den andra utan resultat. Omsider blev, på grund av stadsfiskalens och hälsovårdsnämndens åtgöranden, sådana bestämmelser utfärdade, att maskinborrning, sprängning och krossning ej längre kunde fortgå. Grustagningen har dock fortgått och pågår alltjämt, och där den vackra parken skulle legat, är ett stort svalg, uppfyllt av stora stenhögar i stället för den förut vackert avrundade kullen.

Bland frågor, som lösts, bör kanske också nämnas tillstånd att bygga garage i samband med bostadshusen samt inrättande av lägenhet även i andra våningen och även uppmjukande av byggansbestämmelserna i övrigt. I år har föreningen ingått till Lindbergska fonden med en begäran om uppsnyggning av Gustavsplatsen eller Änäsfältet, som det även kallas. Även har medel härifrån begärts för ordningställande av lekplats för barn och viloplats för äldre å den öppna platsen vid Uddevallagatan förlängning vid Landerigatan. Vid förra utdelningen ur fonden begärde enskild medlem medel ur Lindbergska fonden till plantering av Gustavsplatsen samt om uppsättning av ett konstverk därstädes, benämnt trafikmedlens utveckling. Förslaget avsågs den gången, och huruvida vårt nu inlämnade förslag vinner bättre förståelse återstår att se.

Bagaregårdens egnahemsområde har faktiskt varit stadens styvbarn. Inga förbättringar av något slag av områdets omgivningar har gjorts, även den minsta framställan härom har avslagits. Nya områden iordningställas och planteringar utföras innan bebyggelsen hunnit slutföras och allt göres för de inflyttades trevnad, men vårt trettioåriga område är avglömt, vi tycks leva på undantag, trots att vi betala våra skatter, som andra laglydiga medborgare.

Det är nog gott och väl med Guldheden och utställningen "Bo Bättre", men bör inte de, som makten hava, även se till att äldre stadsdelar få njuta av vackra omgivningar, när förutsättningar härför finnas. Bör inte även barnen å Bagaregården begåvas med en lekplats i stället för den livsfarliga grusgropen. Kan inte Gustavsplatsen ordnas på ett mera tillfredsställande sätt och prydas med några träd och buskar och kan inte omgivande platser, som ännu ej ordnats, iordningställas i ett värdigt skick. Dessutom önska vi och med oss alla närboende, att grustagningen avslutas och det vandaliserade området planeras i görligaste mån och ordnas till ett parkbälte mellan låg- och högbebyggelse, som avsett var efter den först uppgjorda stadsplanen. Det skönhetsvärde, som här gått förlorat, kan ej återfås, men något kan dock återvinnas till trevnad för stadsdelen och till heder för staden.

Av det anförda framgår att föreningen har stora arbetsuppgifter att fylla även under kommande år. De gamla männen kanske försvinna, men nya krafter ta vid. Det är på gammal kulturmark vi arbeta och liksom den gamla landerijorden undan för undan förbättras, önska vi utveckla vår stadsdel att bli en värdig del av Göteborg.

N. V. S.

Gustavsplatsen eller Änäsfältet.

Sedan förestående artiklar skrivits, har det sports att egnahemsföreningens anhållan om anslag ur Lindbergska fonden, för plantering och iordningsställande av Gustavsplatsen, eller Änäsfältet som det även kallas, har avslagits. Avslaget grundar sig på den synpunkten, att kommittén anser det vara en stadens angelägenhet att ordna detta område av allmänna medel. Kommittén har därför överlämnat frågan till drätslekammaren, som dock ännu ej fattat ståndpunkt till frågan. Vid förfrågan på stadsingenjörskontoret, har upplysts om att förslag till ordnande av Gustavsplatsen uppgjorts år 1938. Arbetets utförande kostnadsberäknades då till 118,000:— kronor. År 1944 omräknades förslaget men kostnaderna hade då sprungit upp till 180,000:— kronor.

Förslaget avser att som nu upptaga plats för fotbollsplan, men dessutom en lekplats för

Fotografi av modell till förslag om Gustavsplatsens ordnande.

barn med en större plaskdamm, samt olika anordningar för barn i olika åldrar. Som synes å här publicerade bild, är platsen även vackert planterad med träd och buskar och ser i sin helhet tilltalande ut. Förslaget är dock tyvärr ej påtänkt att nu påbörjas, utan är upptaget som reservarbete vid en eventuell arbetslöshetsperiod.

Det tycks som om hela Bagaregårdsområdets iordningsställande vore upptaget som reservarbete, vilket aldrig blir utfört, utan bara utgör vackra förslag. Den enda plantering vi fått utfört under dessa 30 år, är den smala kilen där Landeri- och Gustavgatorna mötas. Förstörelsearbetet däremot tycks då inte vara upptaget som reservarbete utan pågår år från år. När man får forslat bort så mycket i terrängen, att tilltänkta gator sväva i luften, ja, då ändrar myndigheterna endast på stadsplanen. Så har det gått hittills.

Vore det inte på tiden att iordningsställandet av de områden vilka gränsa intill Bagaregårdens egnahemssamhälle, avfördes som reservarbete och upptogs i ordinarie budget. Även om ett slutgiltigt ordnande av områdena i fråga nu ej kan ske, vädja vi dock till stadens styrande, att på allvar sätta igång med en allmän uppsnygning runt egnahemssamhället.

Egnahemsägare!

Stöd Bagaregårdens Egnahemsförening genom medlemsskap och deltag i dess arbete för ett vackert och välordnat egnahemssamhälle.

Anmälan om medlemsskap göres till:

NILS V. SANDELL, GUSTAVSGATAN 8, TELEFON 15 3513

Red. 11/12-50
hald

BAGAREGÅRDENS
EGNAHEMSFÖRENING
GÖTEBORG

Pris
1:— Kr.
